

Ptačí řeka

Text a foto: Tomáš Grim

Tisíce kilometrů, které drobná ptačí tělíčka během migrace z hnízdiště na zimoviště a zpět překonají, fascinují snad každého přírodemilce. Jedním z nevhodnějších míst pro pozorování a výzkum ptačího tahu u nás je Červenohorské sedlo – na světě jsou už jen další dvě místa, kde běží dlouhodobé pravidelné projekty nočního odchyty, které lákají ptáky pomocí umělého světla. Celkový počet ptáků, z nichž každý byl na této lokalitě v Hrubém Jeseníku odchycen, okroužkován, změřen a vypuštěn, v roce 2019 překonal magickou šestimístnou hranici.

Nezapomenutelná atmosféra

Dojem z odchyty na Červenohorském sedle i příležitostný návštěvník, jako autor článku, hned tak z hlavy nedostane. Přispívá k němu i silná 2 kW svítilna, která láká ptáky do sítě. Vlevo od reflektoru svítí okno dnes už neexistující původní budovy odchytové stanice (adaptovaná obsluhna lyžařského vleku). Tyče, na nichž jsou natažené sítě, jsou z části vidět na pravém okraji sjezdovky.

Jedinečný noční lov

Pravidelné odchyty opeřenců během jejich migrace probíhaly či nadále probíhají na celé řadě různých míst. Na našem území např. v Jizerských horách (Jizerka), v Krkonoších (Vosecká bouda) či v Orlických horách (sedlo Šerlich). Pravidelné odchyty ale nejsou jen doménou horských lokalit – z těch nížinných s velkým počtem okroužkovaných ptáků nelze nezmínit tzv. Sedélko nedaleko Luhačovic.

Ze zahraničních patří mezi ta nejznámější odchyťová místa Falsterbø v nejjižnějším cípu Švédska či Col de Bretolet ve švýcarských Alpách. Tradiční stanice ležely i na pobřeží Baltického moře: Wicie v Polsku, Ventes Ragas v Litvě nebo Rybačij v Kaliningradské oblasti. U našich východních sousedů probíhají takové odchyty dodnes na lokalitě Drienovec.

Na některých ze zmíněných i na dalších odchyťových místech se chytá jen ve dne. Jinde probíhají i noční odchyty. Při nich lze ptákům do sítí „pomoci“ prostřednictvím playbacku, tedy přehrávání hlasů druhů, které by daným územím měly očekávatelně táhnout.

Pro odchyt jsou obzvláště vhodné noci s nízkou oblačností, která táhnoucí ptáky „stlačí“ níže k zemi (a tedy do sítí). Velkým pomocníkem kroužkovatelů je i protivítr. Na ten ptáci opět reagují letem níže nad terénem... a blíže sítím.

Stovky metrů sítí, playback, protivítr, nízká oblačnost... Je tím seznam nástrojů a pomocníků pro odchyt vyčerpán? Není. Vzpomeňte na to, co dělá mūra, která v noci zabloudila do místnosti s rozzářenou žárovkou. Nebo k táboráku...

Ano, ptáky do sítí může nalákat také intenzivní světlo. Třeba velmi silná žárovka. Tato metoda se používá dost zřídka. Pouze v ČR, ve Švýcarsku (zmíněný Col de Bretolet) a v Keni (Ngulia v národním parku Tsavo). Červenohorské sedlo v Jeseníkách je jedním z pouhých tří míst na světě, kde se soustavně chytají noční migrující ptáci na výkonné umělé světlo.

100 000

Odchyťová část projektu na Sedle běží pravidelně od roku 2010 (vizuální pozorování tahu začalo už o sedm let dříve). Každoročně odchyty trvají déle než tři měsíce – od srpna do listopadu. Díky desítkám spolupracovníků je pak v posledních šesti letech možné, aby odchyty soustavně probíhaly přes více než čtvrt roku.

Ano, denně. Jak během světelné části dne, tak v noci. Jen v loňském roce se akce zúčastnilo 37 kroužkovatelů a 28 pomocníků. Krásná ukázka tzv. občanské vědy (kterou najdete na webu spíše pod mezinárodním anglickým označením „citizen science“). Zájemci o přírodu, včetně těch, kteří ve volném čase kroužkují či pozorují ptactvo, pomáhají při výzkumných projektech a významně tak přispívají k poznání – a tím pádem i ochraně – ptáků a přírodního prostředí.

Není divu, že celkové součty úsilí i výsledků jsou ohromující. Celkem 901 odchyťových dní a 893 nocí. Odchyceného a okroužkovaného ptáka č. 100000 zde oslavili v roce 2019. Sto tisícím ptákem byla očekávatelně červenka obecná (*Erithacus rubecula*) – ta je totiž vůbec nejpočetněji chytaným migrantem; za jedinou noc jich můžou nad Sedlem odhadem proletět i desítky tisíc

jedinců! (Chytne se samozřejmě zanedbatelný zlomek z nich.) Do konce roku 2020 je pak celkový součet 121 511 okroužkovaných ptáků 132 druhů.

Tato čísla jsou působivá i v souvislostech celkových odchytů na území České republiky. V letech 2010 až 2019 totiž bylo na ČHS kroužkováno mezi 2,9 a 6,8 % všech ptáků odchycených v daném roce v celé ČR.

Loterie

Na dotaz „Co je pro ptáčkaře- ní jako koníček typické?“ mívám ve zvyku odpovídat „Je to loterie“. Jako v úvodní scéně filmu Forrest Gump: nikdy nevíte, co vám příroda nadělí (no dobře, originál je postavený na bonboniěře, ale pointa se nemění ☺).

Pro krásný příklad loterie, navíc mnohonásobné, s výhrami i prohrami, nemusím chodit daleko. Najdete ho z části jen o pár čísel Naší přírody zpět (Grim T. 2020: Jak žijí „naši“ ptáci na zimovišti? Nepěvci. Naše příroda 13/6: 16–25). Zajímavá souhra okolností tehdy loni na podzim nastala. V článku jsem, kromě jiného, psal o prvním nálezu rybáka černého pro Botswanu (který jsem zjistil až s odstupem let, když jsem začal třídit fotografie z výpravy). V korektuře článku jsem pak doplnil stručnou poznámku – úplně čerstvé první pozorování vodouše žlutonohého (*Tringa flavipes*) pro Českou republiku. A jen pár týdnů předtím jsem se nachomýtl k dalšímu raritnímu záznamu – doložení sedmého výskytu strnada severního pro naši republiku (viz obr.). Mimořádné štěstí – hlavně proto, že na Sedlo jsem dorazil na pouhé tři dny, navíc celkově hodně hubené, kvůli nepřejícímú počasí. Uvažte: první

záznam strnada severního v ČR po 10 letech a první pro Sedlo po téměř 900 nocích odchytů!

Každou výhru ale vyrovná nějaká prohra (není to nakonec definice života?). Jen několik hodin před mým příjezdem se podařilo odchytit budníčka pruhohlavého – další z rarit, tentokrát ale pravidelnějších (na Sedle skončil zatím v sítích celkem 24krát). V čem je prohra? Nejen „odchytit“, ale samozřejmě i neprodleně vypustit.

Aby té loterie nebylo málo, stačily čtyři dny po záznamu strnada severního a v tenatech Sedla skončila ještě větší rarita. Budníček tlustozobý! Každému ptáčkaři či kroužkovateli se při zmínce o *Phylloscopus schwarzi* jistě rozbuší srdce – předtím byl tento raritní návštěvník sibiřské provenience v ČR zaznamenán jen dvakrát. Poprvé byl chycen před dvěma dekadami v Orlických horách, podruhé pak před sedmi lety, přímo na Sedle. A opět loterie, kde jsem tentokrát opět prohrál – to stejné ráno jsem už totiž nebyl na Sedle, ale na Sedélku. Legendární lokalitě, kde fenomenální chytač Jiří Sviečka trhá jeden rekord za druhým (Chytil J. 2019: Jiří Sviečka a 200 000 okroužkovaných ptáků. Zprávy MOS 77: 26–36). Jenže v tomto týdnu bodovalo víc Sedlo než Sedélko: za čtyři dny u Luhačovic kromě běžných druhů jen pozdní rákosník proužkovaný (*Acrocephalus schoenobaenus*) a cvrčilka zelená (*Locustella naevia*).

Inu, loterie!

Listí zlátne, opeřenci míří na jih...

Nadchla vás představa ptačí řeky valící se horským sedlem? Chtěli byste

- ▲ *Denní tah. Vrchol tahu holuba hřivnáče (Columba palumbus) spadá do první dekády října (foto z 9. 10. 2017). Holub doupňák (Columba oenas) tu bývá na tahu pozorován jen výjimečně - zde se do skupinky hřivnáčů dva doupňáci zatoulali (na snímku oba v levé části hejtnka)*
- ▼ *Scéna jak z obalu alba Pink Floyd... Síť k odchytu ptáků roztažena, Radek Lučan (vedoucí projektu) čeká na setmění, kdy se dostaví hlavní aktéři představení. Je začátek září. Ptáci tedy budou přilétat z polské strany, kam se právě díváme*

- ▲ **Opozdilec.** *Linduška lesní (Anthus trivialis) je typickým denním migrantem. Vrchol jejího tahu spadá do poslední dekády srpna. Tento opozdilec překonává Sedlo 9. října 2017, tedy v době, kdy nastupuje hlavní vlna tahu příbuzné lindušky luční (Anthus pratensis)*
- ▼ **Chycen.** *Tahová aktivita králíčka obecného (Regulus regulus) vrcholí až koncem října. Sítě různých typů (s velikostí oka vhodným pro odchyt ptáků různých velikostí) dosahují celkové délky 350 m. Jsou pravidelně kontrolovány celým týmem, aby mohl být odchycený pták co nejrychleji ze sítě vyjmut, okroužkován a vypuštěn*

- ▲ *Noční lov. Plánovaný odchyt je jedna věc, počasí druhá. Jemné mrholení sice nutí ptáky letět nízko nad terénem (a tedy blízko sítí), na druhou stranu znamená také nutnost přerušit odchyt do vylepšení počasí*
- ▼ *Neuvěřitelný výkon. I během přerušení odchytů za špatného počasí je stále možné monitorovat tah prostým vizuálním sledováním – drobní pěvci, třeba zde patnáctigramový lejsek černohlavý (*Ficedula hypoleuca*), se totiž nenechají odradit ani silným protivětrm, ledovým lijákem a často i hustou oblačností. Údaje, kolik jedinců daného druhu prolétlo nad Sedlem za daný čas, jsou fascinující – jde o tisíce i desetitisíce jedinců za jedinou noc*

▲ *Tvrdě vydobytá radost. Nízká oblačnost dnes v noci přiměla stovky táhnoucích ptáků letět tak nízko nad zemí, že se chytli do nastražených sítí, včetně tohoto vzácného slavíka modráčka (Luscinia svecica). V ruce jej drží Anna Lučanová, další z organizátorů projektu*

▼ *Lovec a kořist - neobvyklé setkání. V tomto případě se lejscí černohlaví bát nemusí: jejich úhlavní nepřítel krahujec je pouze dvourozměrnou ilustrací z obálky určovací příručky, která leží na stole pod odchytným sáčkem*

- ▲ **Kozodoj.** Odchycený lelek lesní (*Caprimulgus europaeus*) předvádí před vypuštěním v obranné reakci jednu z mnoha jedinečných stránek své biologie: obří tlamu, kterou loví hmyz po setmění
- ▼ **Nejmenší evropský pták.** Králíček ohnivý (*Regulus ignicapilla*) může vážit pouhé 4 gramy. Kromě těchto početných miniatur se chytacům na Červenohorském sedle podařilo lapit i celou řadu rarit. A dokonce i dva ptačí druhy, které předtím v ČR historicky nikdo nezaznamenal. Těmito megararitami byli opět drobní pěvci: budníček temný (*Phylloscopus fuscatus*) a sedmihlásek malý (*Iduna caligata*)

- ▲ **Sibiřan.** Na první pohled obyčejné „úhápěčko“ (UHP = univerzální hnědý pták). Odchyt budníčka pruhohlavého (*Phylloscopus inornatus*) však přemění jinak podprůměrný den ve svátek. Tenhle drobek by totiž touto dobou (je právě půlnoc 10. října 2017) měl „správně“ být v jihovýchodní Asii - tisíce kilometrů daleko! Podobně jako další východoasijské ptáky se zatoulává do Evropy. Sice pravidelněji než druhy jiné, ale přesto v malých počtech - šance, že ho potkáte v terénu, je zanedbatelná
- ▼ **Čísla.** Ať už skončí v síti raritní „Sibiřan“ nebo běžná sýkora koňadra (*Parus major*), každý z nich dostane v tabulce jeden řádek. Celkově má tato tabulka k dnešnímu dni přes 120 000 řádků

▲ **Seveřan.** Vzhledem k obřímú množství odchycených ptáků není divu, že šance chytit nějaký další „nový druh pro Sedlo“ je hodně malá. Ale ne nulová. Nad ránem 2. října 2020 se tato šance proměnila ve 131. druh odchytové akce – mladého strnada severního (*Calcarius lapponicus*). Tedy ve skutečně paměťhodnou událost: tato rarita je totiž teprve sedmým výskytem strnada severního v ČR

▼ **Vlna za vlnou.** V tuto chvíli vidíme nějaké čtyři desítky čížků lesních (*Spinus spinus*). Vynásobte si takový okamžik přes celý den...! Mezi vlnami jsou samozřejmě mezery, i tak se ale za běžný podzimní den sečtou v tisíce čížků. A ti ovšem nejsou jedinými ve dne táhnoucími druhy. Pozorovat stovky a tisíce táhnoucích opeřenců, byť těch nejběžnějších druhů, je stejně fascinující, jako se nachomýtnout k odchytu rarity

se dozvědět víc? Nebo se do projektu dokonce zapojit? Možnosti tu jsou.

Podrobně se o průběhu odchyťů, jeho výsledcích i srovnání s dalšími podobnými projekty dočtete ve velmi zajímavém článku, který sepsali organizátoři červenohorského projektu. Délkou textu se nenechte zstrašit – těch sedm desítek stran je fascinujících, utečou vám jako voda (nebo spíš řeka táhnoucích ptačích hejn...): Vavřík M., Zicha F., Belfín O., Koukolíková A. & Lučan R. K. 2016: Podzimní tah ptáků přes Červenohorské Sedlo. Zprávy MOS 74: 4–73.

O dění na Sedle „tady a teď“ se během sezóny dočtete v každodenních aktualizacích na velmi přehledné a informativní webové stránce „Odchyty na Červenohorském sedle“: <http://fkcsso.cz/chs/>. Kromě každoročního blogu (včetně obsáhlého archivu) tam najdete i samostatné stránky pro každý ze 132 odchycených ptačích druhů. Ty obsahují i řadu zajímavých informací o určování věku a pohlaví odchycených ptáků a velké množství dokladových fotografií.

Jakýkoli výzkum není zadarmo. U takto velkého a dlouhodobého

projektu to platí dvojnásob – uvažte jen spotřebu té obří 2kW žárovky, která láká ptactvo do sítí... Odchyt ptáků na Červenohorském sedle můžete podpořit i sponzorským darem (podrobnosti najdete na výše uvedené webové adrese).

Vážnější zájemce o ptactvo by si podzimní tah v Jeseníkách neměl nechat ujít. Pozorovat můžete kdekoli v oblasti Sedla, ale vidět vlastní odchyt přímo u sítí a na stanicích je docela jiný zážitek. Vzhledem k velmi omezenému prostoru stanice, kde se ptáci kroužkují, je však nutné se organizátorům včas předem ohlásit.

I ti, kdo by se na odchycích chtěli podílet, mají možnost se stát členy některé z naplánovaných směn, které se tu každý týden v sobotu střídají podle předem stanoveného plánu. Pochopitelně je nutné se s velkým předstihem domluvit s organizátory. I v případě, že se do směny nedostanete, máte možnost se přijet podívat jako návštěvník a nechat se okouzlit jedinečným přírodním divadlem – podzimní ptačí řekou. ■

*Citované články autora jsou volně k dispozici na jeho stránkách:
<http://www.tomasgrim.com/>*

Očekávání. Zanedlouho se sítě na legendárním Sedle opět rozvinou. Jaká překvapení nám přinesou letos?

